

Metody knihovnické práce (VIKBA04)

10. Typologie dokumentů

Martin Krčál

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Brno, 14. prosince 2012

Typologie dokumentů

Předávání informací

- vznik informace
- požadavek na sdílení informace
- transformace informace na nosič
- přenesení k příjemci
- dekodování informace

Základní pojmy

■ dokument (informační pramen)

- ❖ výsledek lidské činnosti
- ❖ vznik za účelem uchování myšlenek
- ❖ snaha přenášet v čase a prostoru
- ❖ = (uspořádaný) obsah + nosič

■ nosič

- ❖ = fyzická schránka v níž přenášíme info
- ❖ např. kniha, CD,...

■ primární dokument

- ❖ dokument obsahující původní informaci
- ❖ východisko další intelektuální práce

Základní pojmy

■ sekundární dokument

- ❖ dokument obsahující informaci o primárním dokumentu
- ❖ např. katalogy knihoven, bibliografie,...

■ terciální dokument

- ❖ informuje o existenci sekundárních dokumentů
- ❖ např. souborné katalogy, bibliografie bibliografií,...

■ kompilační dokument

- ❖ informace spojené z různých zdrojů

Základní dělení dokumentů

■ tištěné

- ❖ k přečtení bez jakéhokoliv zařízení

■ strojově čitelné

- ❖ k přečtení je třeba nějaké zařízení
- ❖ analogové
  - záznam na gramodeskách, video a audio kazetách, magnetofonové pásky,...
- ❖ digitální/elektronické
  - záznam na CD, DVD, e-čtečka s e-inkem, PC, tablety, internet,...

Dělení dle formy zaznamenaného obsahu

■ textové

- ❖ reprezentované převážně textem

■ obrazové

- ❖ grafické znázornění obsahu
- ❖ vizualizace obsahu (přímé nebo symboly)

■ zvukové

- ❖ obsah přenášený zvukem

■ audiovizuální

- ❖ obsah reprezentován kombinací obrazu a zvuku (video)

Dělení dle míry kontinuity

■ periodikum

- ❖ vychází postupně, **pravidelný interval**
- ❖ není jasné, kdy přestane vycházet
- ❖ neidentické části (např. různé rubriky), spojeno společným názvem, jednotná úprava, průběžné číslování, obsahově podobné
- ❖ např. časopisy, noviny

■ nepravé periodikum

- ❖ jako periodikum, jen **nepravidelný interval**
- ❖ např. sborníky, které vydávají univerzity, ústavy,...

■ neperiodická publikace

- ❖ nesamostatné části, předem jasné, kolik jich bude a kdy přibližně vyjdou
- ❖ např. vícesvazková encyklopedie

polokontinuitní dokumenty

■ edice

- ❖ sdružení jednorázových dokumentů
- ❖ na podobné téma, autorské edice,...
- ❖ plán edicí
- ❖ není jasné, kdy přestanou vycházet

Seriálové publikace

periodika

nepravá periodika

edice

Šedá literatura

- literatura nedostupná běžnými distribučními kanály
- např. diplomové práce, interní dokumenty, výzkumné zprávy, firemní literatura
- NUŠL – české úložiště ŠL

Textové dokumenty

Dělení textových dokumentů

■ knižní dokumenty

- ❖ monografie, sborníky, učebnice, skripta, slovníky, encyklopedie

■ periodika a nepravá periodika

- ❖ časopisy, noviny, ročenky

■ speciální dokumenty

- ❖ patentové dokumenty, normy, firemní literatura

■ nepublikované dokumenty

- ❖ VŠKP, výzkumné zprávy, interní překlady

Rozdíl kniha a brožura

■ kniha

- ❖ neperiodický dokument
- ❖ rukopisný, tištěný nebo jakýmkoliv způsobem rozmnožený dokument
- ❖ graficky a knihařsky zpracovaný do svazku
- ❖ tvoří myšlenkový a výtvarný celek
- ❖ nad 48 stran

■ brožura

- ❖ menší rozsah (5-48 stran, nepočítá se obálka)

Monografie

- odborná a vědecká díla
- jeden a více autorů
- jedno téma, často úzce vymezené
- systematické a všestranné zpracování
- může mít i více svazků
  - ❖ vícesvazkové dílo
- doplněno o vlastní původní poznatky
- stav poznání tématu v době zpracování

Monografie

- bibliografické citace, rejstříky,...
- kolektivní monografie
  - ❖ každá kapitola může mít jiného autora

Sborníky

- soubor příspěvků na stejné téma
- pro odborné texty
- druhy sborníků
  - ❖ původní – nikdy nepublikované příspěvky
  - ❖ reediční – příspěvky již dříve zveřejněné
  - ❖ kombinace
- druhy původních sborníků
  - ❖ jednorázové a kontinuální sborníky vědeckých prací – např. vědecké studie
  - ❖ sborníky z konferencí
  - ❖ jubilejní sborníky

Učebnice a skripta

- dokumenty sledující didaktické cíle
  - ❖ systematicčnost, přiměřenost, názornost
  - ❖ členění obsahu, typografická úprava, zvýraznění definic, úkoly, doporučená literatura, tipy,...
- pro různé typy škol (ZŠ, SŠ, VŠ)
- často pravidelně aktualizované
- skripta = učební texty na VŠ
dočasně nahrazující učebnice
  - ❖ rozmnožené jednoduchou technikou, nízký náklad, hůře dostupné

Příručky

- ne pro soustavné studium
- pro rychlé ověření informace
- patří sem:
  - ❖ encyklopedie
  - ❖ slovníky
  - ❖ praktické příručky – praktické info pro každodenní činnost, zaměřeny na konkrétní obor
  - ❖ průvodce – info o geografické oblasti, např. turističtí průvodci
  - ❖ adresáře – soupis adres, osob, institucí
  - ❖ tabulkové – fakta v tabulkách

Encyklopedie

- abecedně nebo systematicky uspořádaná hesla
- univerzální poznatky nebo zaměřené na vybrané obory
- vědecké x populárně naučné
- odborně, finančně a časově náročná příprava
- známé encyklopedie
  - ❖ Universum, Ottův slovník naučný, Diderot, Masarykův, Komenského, Wikipedia, Coto.je,...

Slovníky

- soubor slov, slovních spojení, termínů, zkratk nebo znaků
- vybraná oblast lidské činnosti
- výklady termínů, synonyma, ekvivalenty v jiných jazycích
- druhy
  - ❖ jazykové – výklad slovní zásoby určitého jazyka (**výkladové, překladové, speciální**)
  - ❖ věcné – výklad významu slov (**odborné naučné** – výrazy 1 oboru, **biografické** - osobnosti, **speciální** – slovník zkratk)

Ročenky

- periodické publikace
- vycházející 1x ročně
- obvykle společný název
- soubory textů z vazbou na daný rok
  - ❖ např. bilancující nebo perspektivní
- význam pro orientaci v informacích, zachycuje aktuální události a info
- druhy:
  - ❖ výroční zprávy, statistiky, kalendáře,...

Časopisy

- periodická publikace
- vychází v pravidelných intervalech
  - ❖ frekvence: 1 týden – 6 měsíců
- články více autorů
- často oborově nebo tematicky zaměřené
- články, sekundární informace (např. recenze), aktuality a zpravodajství

Noviny

- periodické publikace
- vycházejí alespoň 1x týdně
  - ❖ deníky, týdeníky
- aktuální obsah
- popis událostí ve společnosti, mohou informovat i o výsledcích vědeckého a technického pokroku
  - ❖ ale mnohdy málo podrobné a zkreslené

Patentové dokumenty

- dokumenty z oblasti průmyslové ochrany dokumentů
- souvisí s udělením patentů, osvědčení, ochranných známek,...
- druhy
  - ❖ vynálezy
  - ❖ zlepšovací návrhy
  - ❖ průmyslové vzory
  - ❖ ochranné známky

Technické normy

- normalizace = optimální řešení opakujícího se problému po stránce technické a ekonomické
- mezinárodní, národní, institucionální
- velmi drahé, nesmí se kopírovat
- dostupné přes ČNI nebo zprostředkovatele

Vysokoškolské kvalifikační práce

- bakalářské, magisterské, rigorózní, dizertační, habilitační,...
- pro dosažení akademické hodnosti
- zaměřené na úzce vymezené téma
- vlastní přínos autora, inovativní
  - ❖ např. výzkum
- patří do šedé literatury
- dnes trend zveřejňovat online
  - ❖ např. repozitáře univerzit, OA

Firemní literatura

- všechny publikace instituce
- propagační dokumenty
  - ❖ manuály a návody, ceníky
  - ❖ prospekty - informace o výrobcích a službách
    - často vyzdvihovány klady
- ekonomické dokumenty
  - ❖ obchodní výsledky, zprávy, audity,...
- ostatní
  - ❖ např. firemní časopisy, publikace,...
- podpora komerční činnosti firmy

Obrazové dokumenty

Kartografické dokumenty

■ mapy

- ❖ zeměpisné a astronomické mapy
- ❖ všeobecné
  - popis povrchu země
- ❖ tematické
  - pěstování plodin, průmysl, turistické cíle, vojenské, ...

■ plány

- ❖ malá část zemského povrchu nebo zjednodušená mapa místa nebo obce
- ❖ zahrnují např. lidská sídla, objekty, ...

Technické výkresy

- technický popis výrobků, staveb,...
- přesné rozměry, názornost zobrazení
- stavební, strojnické, elektrotechnické

Fotografie

- dříve tištěná fotoalba a obrazové publikace
- dnes online fotogalerie

Zvukové dokumenty

Formy zvukových dokumentů

- dříve desky, magnetofonové pásky,...
- později CD, DVD
- dnes zpřístupňovány online přes PC a další zobrazovací zařízení
  - ❖ různé formáty
  - ❖ DRM a chráněné dokumenty
  - ❖ streamovaná videa

AV dokumenty

Filmy

- umělecké, dokumentární, odborné
- různá délka
  - ❖ celovečerní, krátkometrážní, klipy, seriály
- různé nosiče CD, DVD
- půjčování
- online úložiště
  - ❖ YouTube, Vimeo

dnes

diverzifikace

dokumentů

Zdroje ke studiu

- SEDLÁČKOVÁ, Beáta. *Dokumentografie: část 1. Typologie dokumentů*. Opava, Slezská univerzita, 1993. Na MU dostupné prostřednictvím služby e-Prezenčka.
- BRATKOVÁ, Eva. K otázkám pojmu, třídění a typologie internetových a webových informačních zdrojů. *Národní knihovna: knihovnická revue*. 1998, roč. 9, č. 5, s. 262-276. ISSN 0862-7487. Dostupné také z: <http://hdl.handle.net/10760/6180>
- *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2011-12-09]. Dostupné z: aleph.nkp.cz/F?func=file&file_name=find-b&local_base=KTD

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Děkuji Vám za pozornost

Martin Krčál
krcal@fss.muni.cz